

## CAPUT PRIMUM.

### SYNOPSIS CAPITIS.

Assignat et describit originem sapientiae, quae est Deus. Inde, vers. 11, ac deinceps, ostendit quomodo paretur sapientia, nimirum, timore et amore Dei: hæc duo enim sapientiam omnemque virtutem creant, comitantur, conservant et augent; unde, vers. 33, docet sapientiam acquiri per justitiam.

1. Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum. 2. Arenam maris, et pluviae guttas, et sæculi quis enumeravit? Altitudinem cæli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est? 3. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit? 4. Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentiæ ab ævo. 5. Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna. 6. Radix sapientiæ cui revelata est? et astutias illius quis agnovit? 7. Disciplina sapientiæ cui revelata est et manifestata? et multiplicationem ingressus illius quis intellexit? 8. Unus est altissimus Creator omnipotens, et Rex potens, et metuendus nimis, sedens super thronum illius, et dominans Deus. 9. Ipse creavit illam in Spiritu Sancto, et vidit, et dinumeravit, et mensus est. 10. Et effudit illam super omnia opera sua et super omnem carnem secundum datum suum, et præbuit illam diligentibus se. 11. Timor Domini gloria, et gloriatio, et lætitia, et corona exultationis. 12. Timor Domini delectabit cor, et dabit lætitiā, et gaudium, et longitudinem dierum. 13. Timenti Dominum bene erit in extremis; et in die defunctionis suæ benedicetur. 14. Dilectio Dei, honorabilis sapientia. 15. Quibus autem apparuerit in visu, diligunt eam in visione et in agnitione magnalium suorum. 16. Initium sapientiæ, timor Domini; et cum fidelibus in vulva concreatus est, cum electis feminis graditur, et cum justis et fidelibus agnoscitur. 17. Timor Domini, scientiæ religiositas. 18. Religiositas custodiet et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. 19. Timenti Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur. 20. Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius. 21. Omnem domum illius implebit a generationibus, et receptacula a thesauris illius. 22. Corona sapientiæ, timor Domini, replens pacem et salutis fructum. 23. Et vidit, et dinumeravit eam: utraque autem sunt dona Dei. 24. Scientiam et intellectum prudentiæ sapientia compartietur: et gloriam tenentium se exaltat. 25. Radix sapientiæ est timere Dominum, et rami illius longævi. 26. In thesauris sapientiæ intellectus, et scientiæ religiositas: execratio autem peccatoribus sapientia. 27. Timor Domini expellit peccatum. 28. Nam qui sine timore est, non poterit justificari: iracundia enim animositatis illius, subversio illius est. 29. Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis. 30. Bonus sensus usque in tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius. 31. In thesauris sapientiæ significatio disciplinæ. 32. Execratio autem peccatori, cultura Dei. 33. Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi. 34. Sapientia enim et disciplina timor Domini: et quod beneplacitum est illi, 35. Fides, et mansue-

### COMMENTARIA IN ECCLESIASTICUM, CAP. I.

tudo, et adimplebit thesauros illius. 36. Ne sis incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad illum duplici corde. 37. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizeris in labiis tuis. 38. Attende in illis, ne forte cadas et adducas animæ tuæ inhonorationem. 39. Et revelet Deus absconsa tua, et in medio Synagogæ elidat te. 40. Quoniam accessisti maligne ad Dominum, et cor tuum plenum est dolo et fallacia.

<sup>m</sup> NOTA: Siracides hic novem dat elogia sapientiæ: primum est, vers. 1, quod originem ortumque habeat a Deo; secundum, vers. 3 et seq., quod sit innumera et immensa; tertium, vers. 4, quod prior sit omnium rerum creaturarum; quartum, ibidem, quod sit ab ævo, id est, æterna; quintum, vers. 5, quod ipsa sit Verbum Patris excelsi; sextum, ibidem, quod ingressus, id est, viæ ejus et rationes, sint mandata et decreta æterna Dei; septimum, vers. 7, quod hominibus sit incomprehensibilis; octavum, vers. 9, quod Deus eam creavit in Spiritu Sancto; nonum, vers. 10, quod effuderit illam super omnia opera sua, sed maxime eam præbuerit diligentibus se.

Deinde pari modo quatuordecim dat elogia timori Dei, qui est comes, imo via et initium sapientiæ: primum, vers. 11, quod timor Dei pariat lætitiā et gloriam; secundum, vers. 13, quod timenti Dominum bene erit in extremis; tertium, vers. 15,

quod timor sit dilectio Dei, quæ sola sui specie omnes rapiat in sui amorem; quartum, vers. 16, quod sit initium sapientiæ; quintum, ibidem, quod fidelibus in vulva concreatus sit; sextum, ibidem, quod cum fidelibus feminis graditur; septimum, vers. 16, quod sit ipsa religiositas; octavum, vers. 19 et 20, quod timentes Deum impleat suis fructibus et donis spiritualibus; nonum, vers. 22, quod sit corona sapientiæ, plenam afferens pacem et sanitatem; decimum, vers. 23, quod videat et dinumeret sapientiam, ut actus et gressus hominis sapienter dimetiatur et dirigat; undecimum, vers. 24, quod suis discipulis et asseclis det scientiam et prudentiam; duodecimum, vers. 25, quod eos faciat longævos; decimum tertium, vers. 27, quod expellat peccata præsertim quæ per iram et impatientiam committuntur; decimum quartum, vers. 29, quod usque ad tempus patienter adversa sustineat, sed postea reddatur ei lætitia, celebritas, laus et gloria.

### PRIMA PARS CAPITIS.

1. OMNIS SAPIENTIA A DOMINO DEO EST, ET CUM ILLO FUIT SEMPER, ET EST ANTE ÆVUM. — Hæc sententia, trimembris, in Græco jam est diminuta et bimembris; sic enim habet: Πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔστιν εἰς τὸν αἰῶνα, id est, omnis sapientia a Domino est, et cum illo est in ævum. Ita Complut. et Roman. Latina ergo versio hic uberior et plenior est Græca, æque ac Syriaca et Arabica, quæ cum Græcis fere consentiunt, et ex iis traductæ videntur; sic enim habet Syriaca: « Omnis sapientia ab ante Dominum est, et ipsa cum eo est a seculis ante Dominum, » id est, a Domino est. Est Syris-mus. Similis est Dan. II, vers. 6. Arabicus: « Omnis sapientia est a Domino, et est cum illo ex antiquo seculi. »

Alludit ad id quod Salomon de sapientia ait Sapient. VIII, 3: « Contubernium habens Dei, » q. d. Sapientia est familiaris, imo contubernalis Dei; et cap. VII, vers. 25: « Vapor est virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, » q. d. Sapientia est quiddam subtile et odoratum, quæ a Deo efflatur, hominemque divino quodam vapore et odore recreat, ut oleat Deum, jusque vita et sermo spirent quid divinum. Unde subdit Sapiens de eadem: « Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius, » q. d.

Sapientia est radius divini Numinis, quasi Solis increati.

Sapientia hic indefinite et generatim ponitur unde sub ea quamlibet comprehendas, omnes que ejus species accipias.

Primo ergo intelligas Sapientiam increatam, tum essentialem, quæ communis est Patri, Filio et Spiritui Sancto; hæc enim manat ab essentia deitatis: unde cum Deo trino et uno fuit semper, et est ante ævum ab omni æternitate. Manat dico, anthropopathos, et nostro modo concipiendi res divinas, juxta ea quæ videmus in rebus creatis, in quibus attributa et proprietates, qualis est intellectus, sapientia, bonitas, manant ab ipsa rei essentia; cum in Deo proprie ab ea non manent aut fluant, sed sint unum idemque cum ea, uti docet D. Thomas I p. q. 28. Hæc sapientia Deus sapienter cuncta produxit, creavit, conservat, cognoscit, disponit atque gubernat.

Rursum per sapientiam hic accipias notionalem, sive personalem et genitam, quæ propria est Verbo, sive Filio Dei: hic enim per generationem proprie manavit a Deo Patre, et cum illo fuit semper, et est ab æterno: proprie enim filii Dei ratio et notio est, quod ipse sit Sapientia, Verbum, Conceptus mentalis, Notitia, Intellectio; quia, scilicet, Filius est Verbum per cognitionem Patris

productum. Ita Rabanus et Paulus a Palatio. **Primo** enim proprie competit illud vers. 6: « Fons sapientiae, Verbum Dei in excelsis. » Unde huc alluisse videtur S. Joannes initio Evangelii, dicens: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Trimembris enim illa S. Joannis sententia respondet huic trimembri Ecclesiastici, quae clarius significat hic versio Tigurina, quae sic habet: « A Deo manat omnis sapientia, apud eum semper fuit, et eidem perpetuo conjuncta est. » Sapientia enim Patris est Verbum, puta Filius. Hoc erat in principio: quia ab aeterno a Deo Patre emanavit, ab eoque fuit genitum. Hoc quoque semper fuit apud Deum, tanquam persona ab eo distincta, illique coaeva, intima, aequalis et compar: haec enim omnia significat *apud*. Hoc denique Deo Patri perpetuo est conjunctissimum; quia eandem numero cum eo habet essentiam et deitatem, quod S. Joannes ait: « Et Deus erat Verbum. »

In trimembri ergo hac sententia tria praedicata, juxta tria praedicamenta, S. Joannes de Verbo, et Ecclesiasticus de Sapientia enuntiat, quibus totam ejus naturam et vim complectitur. **Primo** enim membro: « In principio erat Verbum, » sive, « Omnis sapientia est a Deo, » notat Verbi *quando* et aeternitatem; ut si roges: Quando genitum est Verbum a Deo Patre? respondeat: « A principio, » puta, ab aeterno; ab ipsa, inquam, origine, vel potius ab origine Divinitatis, si ita loqui fas est: nam Divinitatis proprie nulla est origo; sed origo hic vocatur ejus antiquitas et aeternitas per catachresin. **Secundo** membro notat Verbi *ubi*, et a Patre distinctionem; ut, si queras: Ubi erat Verbum, cum nondum creatus esset mundus? respondeat: « Verbum erat apud Deum, » erat in sinu Patris. **Tertio** membro significat Verbi essentiam, et essentiae cum Patre identitatem: ut, si queras: Quid est Verbum? cujus est essentia? respondeat: « Deus erat Verbum, » id est, Verbum erat Deus; puta, habens divinam essentiam, ipsamque Patris deitatem: vox enim *Deus*, licet praecedat, vim tamen habet praedicati, non subiecti. Ita Rabanus: « Principium, inquit, istius libri de aeterna Dei Sapientia (quae est Christus) narrat, quod semper cum Patre sit ante secula; et concordat Evangelio Joannis, quod ita inchoat: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnis ergo sapientia a Domino Deo est: quia Christus, qui est fons vitae, et lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, a Deo Patre natus est, et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quisquis autem hujus sapientiae lumine caret, in tenebris ambulat, et nescit quo vadat: quoniam tenebrae excaverunt oculos ejus. Et quidquid huic sapientiae adversatur, stultitia magis dicenda est, quam prudentia. Unde Paulus ait: Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Et

nem: Prudentia enim carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. »

Porro sapientiam hanc notionem, puta Dei Verbum, hisce elogiis et aphorismis celebrat S. Hierotheus apud S. Dionysium, *De Divin. Nomin.* cap. II, sub finem: « Jesu, inquit, divinitas, quae omnium causa est, et implet omnia, ac partes consonas universitati conservat, neque pars, neque totum est; rursumque et pars est, et totum: utpote quae partem omnem, et omne totum in seipsa comprehenderit, et eminenter habeat atque praehabeat: perfecta quidem est in rebus imperfectis, utpote perfectionis princeps; in rebus vero perfectis imperfecta: quippe cum perfectionem excellentia origineque praecedat. » Et post nonnulla: « Essentia etiam totis procul a contagione essentis insidens; atque super essentiam exstans, ab omni essentia penitus absoluta: universa principia ordinesque determinans; et super omne principium ordinemque locata, mensura entium est et aevum: atque super aevum et ante aevum; plena quidem in rebus egenis; in plenitudine autem exuberans: ineffabilis, non pronuntiabilis; super intellectum; super vitam; super essentiam; supernaturaliter habet, superessentiale superessentiale etiam ratione. Quomobrem quando usque ad naturam ob summam benignitatem venit, vereque substantiam nostrae carnis accepit, summusque ille Deus vir est appellatus, tunc quoque in his supernaturale et superessentiale munus emicuit. »

**Secundo**, accipi potest haec sententia de sapientia creata, quae multiplex est. Primas in ea tene Sapientia incarnata, puta Christus homo, ejusque in carne oeconomia. Haec enim fuit opus Dei sapientissimum, adeoque Christus homo miram in incarnatione, passione, resurrectione, missione Spiritus Sancti, legatione Apostolorum, foundatione Ecclesiae, institutione Sacramentorum, conversione orbis, distributione donorum et gratiarum, adeoque in omnibus suis dictis et factis caelestem ostendit sapientiam, cunctisque fidelibus se in speculum, et exemplar sapientiae intuentium et imitandum praebuit.

**Secundas** tenet sapientia pure creata, qualis est omnium Angelorum et hominum. In his enim sapientia est habitus, vel actus sciendi et sapiendi. Habitus creatur et inditur a Deo; actus elicitur ab habitu et potentia, cooperante Deo per suum concursum: licet enim haec sapientia in se formaliter non sit antiquior rebus creatis, puta Angelis et hominibus, quibus inest originaliter; tamen eadem causaliter fuit in Deo ab aeterno, quia Dei Sapientia increata, quae sapientiae creatae est causa efficiens et exemplaris, fuit in Deo ab aeterno. Sicut enim ab essentia immensa Dei, tanquam a fonte, origine, et causa efficienti ac exemplari, manant omnes rerum creaturarum naturae et essentiae; ac

ab aeternitate Dei manat omne aevum, omne tempus, omnis duratio; atque ab immensitate Dei manat omnis locus et situs; a Dei omnipotentia manat omnis vis et potestas; ab ejus sacratissima sanctitate manat omnis virtus et sanctitas: ita pariter ab ejus omniscientia et sapientia manat omnis creata scientia et sapientia, ut docet S. Dionysius *De Divin. Nomin.* et passim Theologi.

Per sapientiam hic, tum speculativam, qualem a Deo infusam merito abstinentiae cum sociis accepit Daniel, cap. I; tum potius practicam accipe, quae principium est rerum agendarum, quaeque mores cujusque, vel personae, vel familiae, vel reipublicae sapienter dirigit, et juxta normam divinae legis, honestatis et virtutis format et componit, ut dixi canone V. Haec ergo sapientia homo de Deo et creaturis recte sentit et sapit, ac sapienter suas actiones novit disponere, ut ad beatum finem, ad quem a Deo conditus est, perveniat. Origenes homil. 24 *in Numer.* sapientiam hanc extendit ad artes quoque mechanicas, ut architectonicam, fabrilem, nauticam, etc. Nam et haec originem habent a Deo, manantque ab arte increata, quae est in mente Dei. Artes ergo sunt a Deo; corruptelae vero artium sunt a daemonibus et hominibus, ait Origenes. Sic Beseleel dicitur a Deo accepisse « sapientiam, » id est, « artem ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, et argento, et aere, » ad fabricandum tabernaculum, *Exod.* xxxi, 3. Idem Origenes homil. 18 *in Numer.* « Omnis sapientia, hoc est, inquit, omnis ars, ut Musica, Geometria, Medicina, Physica, etc., a Deo est et manat. » Unde et Ecclesiasticus, cap. xxxii, 5, disserit de musica; cap. xxxviii, vers. 26, de agricultura, arte fabrilis, figulina, et similibus.

Denique sapientia haec practica in Deo est duplex, scilicet physica, qua sapienter creavit, conservat, mutat, producit, gubernat res omnes creatas, ut docet Ecclesiasticus cap. xxviii, vers. 6, et cap. xxxix, vers. 21; et moralis, qua honeste, juste et sancte facit omnia, utque idem faciant Angeli et homines, sancti, cernit et efficit.

**Tertio**, valde appositi, sapientiam hic accipias, non tam pro habitu vel actu, quam pro objecto et tamine sapientiae. Dicitur enim sapientia Deum timendum; honorandos esse parentes; solum, e, juste, caste esse vivendum; non esse mendum; colendam esse amicitiam, patientiam, caritatem, etc. Haec dictamina sunt aeternae veritatis, ideoque ab aeterno fuerunt in mente Dei, in qua vivunt sempiternae rerum omnium rationes, ait S. Augustinus. Manant enim ab aeterna et immensa perfectione, aequitate et sapientia Dei; et ab ea profluxerunt ad homines et Angelos. Sicut enim omnis lex hominum et Angelorum manat ab aeterna lege, quae est in mente Dei: ita pariter haec veritates et sapientiae dictamina manant a prima veritate et sapientia Dei; adeo ut si per impossibile non esset illa prima veritas et sapientia Dei, nulla esset veritas, nihil verum, nul-

lum sapientiae dictamen esset in hominibus et Angelis; sicut, si non esset deitas, nulla esset creaturarum entitas: omnis enim entitas creata essentialiter manat, et pendet in suo esse et conservari ab entitate infinita et increata Dei; sicut radius manat et pendet a sole, lumen a luce, calor ab igne.

In Deo igitur, ut recte docet noster *Jessius* lib. VI *De Attrib. divinis*, cap. I, est sapientia, quae omnia novit per supremas causas; nimirum, per notitiam essentiae suae, quae est omnium suprema causa efficiens, finalis, exemplaris et fundamentalis. Comprehendendo enim essentiam suam, hoc ipso ex vi illius comprehensionis cognoscit distinctissime et clarissime omnia possibilium (sub quibus continentur etiam omnium possibilium complexionones), quae nimirum ipse per se facere potest; et illa comprehendendo, cognoscit ulterius omnia in particulari, quae singula eorum facere vel pati possunt, et in quibus deficere. Neque hoc solum, sed etiam quid singula in quavis occasione essent factura, si talis vel talis occasio daretur. Neque in his sistit; sed etiam clare intuetur quid reipsa in omnem aeternitatem sit eventurum, quibus momentis, quibus locis, quibus occasionibus et aliis circumstantiis. Ratio est, quia in Deo cognitio abstractiva possibilium, cum sit infinite perfectionis et efficaciae in attingendo objecto, hoc ipso quod objecta illa reipsa sunt futura, fit intuitio existentium; nec opus est alia vi aut conatu.

Unde patet omnem intuitum futurorum esse ex vi comprehensionis essentiae, nec aliud requiri, quam positionem objectorum. Tunc enim cognitio quae prius, seu in priori signo rationis, erat abstractiva, transit in intuitivam ex vi suae perfectionis. Docet hoc aperte S. Dionysius *De Divin. Nomin.* cap. VII: « Non enim, inquit, ex rebus ipsis res discens, novit eas divina mens; sed ex seipsa, et in seipsa, secundum causam, omnium scientiam, et notionem, et essentiam praehabet, et ante comprehendit; non singulis secundum ejusque speciem intendens, sed secundum unicam causam complexionem cuncta sciens et continens; sicut et lux secundum causam in seipsa tenebrarum notionem anticipat, non aliunde quam ex luce tenebras noscens. » Hic manifeste tradit Deum ex vi cognitionis essentiae, tanquam causae omnium, scire caetera; quod confirmatur verbis sequentibus: « Seipsam igitur divina Sapientia noscens, sciet omnia; materialia sine materia; et indivise divisibilia, et unice multa, ipso uno omnia et cognoscens et producens. Nam, si secundum unam causam Deus omnibus esse imperit; secundum eandem unicam causam sciet omnia, tanquam ex se existentia, et in seipso ante praesistentia. » Unde concludit: « Haec igitur Deus res cognoscens, non scientia rerum, sed scientia sui ipsius ipsas novit. » Et S. Augustinus lib. XI *De Civit.* cap. X: « Neque enim multa, sed una sa-

piencia est, in qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilia; in quibus sunt omnes invisibiles atque incommutabiles rationes rerum; etiam visibilia et mutabilia, quæ per ipsam factæ sunt; quoniam Deus non aliquid nesciens fecit. » Ex quibus infert Augustinus, « quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset; » quia beus per sapientiam suam est auctor mundi, qui sua specie externam nobis sui notitiam ingerit.

Hac ergo sententia initio libri sui sapientialis docet Siracides originem, antiquitatem, ideam et causam sapientiae esse Deum per essentiam sapientem et æternum, quæ sane prima et summa est sapientiae laus et dignitas, ut per eam omnes ad sapientiae admirationem, amorem et studium invitent et impellant, q. d. Omnis sapientia, id est, omnis habitus, omnis actus, omne objectum, omne dictamen, omnis veritas sapientiae, quæ est in hominibus et Angelis, manat a Deo, fuitque cum eo ab æterno, vel formaliter, vel causaliter; quare agnoscite divinam ejus originem, antiquitatem et præstantiam, eamque suppliciter a Deo poscite et flagitate. Omnis enim sapientia est a Deo, apud Deum, et cum Deo ab æterno: licet enim a Deo manet ad creaturas; ita tamen manat, ut Deum non deserat, sed in eo velut radice et fonte remaneat, et fixe resideat; perinde ac lux a sole manans et sparsa in mundum, manet in ipso sole; et calor manans sparsusque ab igne, manet et residet in ipso igne.

Hoc est quod ait S. Jacobus cap. 1, 5: « Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat; et dabitur ei. » Nam, ut subdit vers. 17: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. » Vide ibi dicta. Eandem originem Sapientiae, puta Deum, assignat Sapiens Prov. viii, 22: « Dominus, inquit, possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. » Et Job cap. xxviii, 12, sapientiae locum et originem operose vestigans, tandem resolvit ac respondet vers. 23: « Dominus, ait, intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. » Et Baruch, cap. iii 44, post longam ejus vestigationem concludit vers. 32: « Qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua. »

Idipsum per umbram viderunt Gentiles. Unde Poetæ, ait Servius, finxerunt Prometheum, post factos a se homines, auxilio Minervæ in cœlum ascendisse, et adhibita facula ad rotam solis, ignem esse furatum, quem hominibus communicavit. Ignis hic sapientiam representat, quam cœlis attulit noster Prometheus prudentissimus, esus Christus. Unde et Prometheus dictus est

ἀπὸ τῆς προνοίας, id est, a providentia. De Christo enim ait S. Joannes cap. 1, 16: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia; quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. » Simili modo finxerunt Minervam, sive Palladem, deam sapientiae, esse Jovis filiam, et virginem, adeoque ex cerebro, id est, mente et ingenio, Jovis progenitam sine matre. Unde Lucanus, lib. IX:

Hanc et Pallas amat, patrio quæ vertice nata est.

Et Ovidius III Fast.:

An, quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice, cum clypeo prosiluisse suo?

Secuti, nimirum, sunt, sed non assecuti illud Eccli. xxv, 5: « Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam. »

Dices: Etiam dilectio, timor, spes, charitas manant a Deo, ejusque sunt dona; cur ergo de sola sapientia hic dicitur, quod sit a Deo? Resp. primo, quia de sapientia ejusque virtutibus Ecclesiasticus agit, agetque toto libro; unde ejus originem et antiquitatem præmittit, ut inde ei laudem et pretium conciliet. Secundo, quia primum et maximum, quod a Deo processit, est sapientia; primum enim, quod Pater produxit et genuit, fuit Verbum, quod est ipsa Patris conceptio et intellectio notionalis, ideoque Sapientia genita. Ita Palacius. Denique ex eo quod sapientia in Deo, a Deo, et ad Deum sit, Lactantius lib. III, cap. ix, redarguit Anaxagoram sapientem, qui, rogatus «cujus rei causa natus esset,» respondit: «Solis, ac cœli videndi.» Nam «non ideo, ait Lactantius, nascimur, ut ea quæ sunt facta videamus; sed ut ipsum factorem rerum omnium contemplerur, id est, mente cernamus. Quare, si quis hominem, qui vere sapit, interroget, cujus rei gratia natus sit, respondebit intrepidus ac paratus se colendi Dei gratia natus, qui nos ideo generavit, ut ei serviamus.» Et mox: «Nam ipsa humanitas quid est, nisi justitia, nisi pietas? Pietas autem nihil aliud est quam Dei parentis agnitio.» Et cap. xii: «Idcirco, ait, soli animantium ad aspectum cœli erecti sumus, ut summum bonum nostrum in summo esse credamus. Ideo religionem soli capimus, ut ex hoc sciamus humanum spiritum non esse mortalem, quod Deum, qui est immortalis, et desiderat, et agnoscit.»

Rursum ex eo quod sapientia sit Dei filia, sequitur sapientes cognitionem habere cum Deo esseque filios Dei. Hinc de S. Basilio fratre scribit Gregorius Nyssenus in Orat. funebr.: «Basilii, inquit, genus erat familiaritas et necessitudo cum Deo; patria vero virtus, etc., sobrietas illi pro domicilio erat; sapientia loco prædii; justitia, veritas et puritas pro splendidis ædificiis.» Denique S. Bernardus serm. 13 in Cant.: «Ad locum, ait, unde exeunt, revertuntur flumina gratiarum, ut iterum fluant; remittatur ad suum principium

cœleste profluvium, quo uberius terræ refundatur. Qualiter, inquis? Qualiter dicit Apostolus: In omnibus gratias agentes; quidquid sapientiae, quidquid te habere virtutis confidis, Dei virtuti et Dei sapientiae deputa, Christo.»

ET EST ANTE ÆVUM, — ante seculum, q. d. Sapientia est ante omne tempus, et, ut S. Paulus ait ad Titum 1, 2: «Ante tempora secularia.» A'iov enim, unde Latinum ævum, significat quamlibet durationem: esto Theologi æternitatem appropriant Deo, ævum Angelis, tempus hominibus et corporibus, ut, sicut tempus mensura est corporum, ita ævum mensura sit spirituum. Aliter ergo sumitur ævum vers. 4, ubi dicitur fuisse «Sapientia ab ævo,» id est, ab omni æternitate. Unde et Græca hoc vers. 1, habent εἰς τὸν αἰῶνα, q. d. Sapientia cum Deo est, duratque «in seculum,» id est, in æternum.

2. ARENAM MARIS, ET PLUVIE GUTTAS, ET DIES SEculi quis dinumeravit? — Græce ἐξοριθμήσατο, id est, enumerabit.

ALTITUDINEM COELI, ET LATITUDINEM TERRE, ET PROFUNDUM ABYSSI quis DIMENSUS EST? — τὸ δὲ μέτρον ἐστὶν ἐν τῷ ἑλληνιστικῷ, id est, mensura est deest in Græco.

3. SAPIENTIAM DEI PRÆCEDENTEM OMNIA quis INVESTIGAVIT? — ἐξετάσατο, id est, investigabit, perestigabit. Alludit ad Isaia XL, 12: «Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes et colles in statera? Quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi?» et cap. XLVIII, vers. 13: «Manus mea fundavit terram, et dextera mea mensa est cœlos;» et Jerem. xxxiii, 22: «Sicut enumerari non possunt stellæ cœli, et metiri arena maris; sic multiplicabo semen tuum;» et Job. cap. xxxviii, 4: «Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? Quis posuit mensuras ejus? vel, quis tetendit super eam lineam?» et vers. 37: «Quis enarrabit cœlorum rationem?»

Laudat sapientiam a præstantia, quæ tanta est, ut sit incomprehensibilis; estque argumentum a comparatione: quare tres hi versus neccendi sunt; duo enim primi sunt comparata tertiæ, in quo proinde ut neccantur et expleantur, intelligenda est nota comparationis, sic, similiter, pariter; unde Arabicus eam exprimens vertit: «Velut mare et arenam maris, etc.» Idque significat conjunctio et, quæ est in Græco, juxta can. XII, comparat enim sapientiam tribus quæ numerari non possunt, scilicet, arenæ maris, guttis pluviae, et diebus sæculi; ac tribus quæ mensurari non possunt, scilicet, altitudini cœli, latitudini terræ, et profunditati abyssi, id est, aquarum et maris: quia in his sex maxime elucet Dei sapientia, æque ac potentia. Nam, ut cætera omitam, in quibus id perspicuum est, quis non admiretur Dei sapientiam in tanta arenularum multitudine (adeo ut nonnulli censuerint eas vere esse infinitas, uti refert et refellit Archimedes lib. De Arenæ numero)

et parvitate, tantam in singulis naturæ integritatem, perfectionem, similitudinem, ordinem, unionem, successionem, vim et potentiam, qua validissimis maris fluctibus resistit eosque sorbet, ut vasti indomitique maris vilis et æxilis arena limes et frenum esse videatur? Vere

Eminet in minimis maximus ipse Deus.

Sensus est ergo, q. d. Sicut hæc sex, scilicet arenæ, guttæ, dies, cœli, terra et mare ab homine numerari aut mensurari nequeunt, sed duntaxat a Deo; sic pariter (imo multo minus) nemo sapientiam Dei, quæ omnia præcedit, Tigurina: quæ rerum omnium est prima, comprehendere potest, præter solum Deum, tum quia sapientia Dei in se quaquaversum est immensa et infinita; tum quia ad infinita facta, faciendæ et possibilis se extendit, in iisque infinitos sapientiae suæ modos et rationes ostendit, vel ostendere potest, quos homo vel Angelus ex se non videt, nec concipit, nisi a Deo ei pandantur. Unde Rabanus: «Si, inquit, illa, quæ tamen omnia certo numero, mensura et pondere a Creatore condita sunt, nemo dinumerare et metiri potest; quomodo sapientiam Dei, quæ sine fine et initio constat, et inenarrabilis atque inestimabilis semper manet, ullus investigare potest?»

Quocirca Psal. xvii, vers. 10 et 12, et alibi Deus dicitur habitare in nube et caligine, ad quam cum Mose nos ascendere debere docet S. Dionysius, eamque ita describit Epist. 5 ad Hierotheum: «Divina caligo, inquit, est inaccessible lumen, in quo habitare Deus dicitur, et invisibilis existens propter excessentem claritatem, et inaccessibleis idem propter excessum supersubstantialis luminis effusionis. In hac fit omnis, qui Deum cognoscere et videre est dignus habitus, per ipsum non videre, neque cognoscere, in eo qui est vere super visionem et cognitionem, factus hoc ipsum cognoscens, quod post omnia est sensibilia et intelligibilia, et propheticè dicens: Mirabilis facta est scientia tua ex me, fortis facta est, non potero ad eam.»

Confirmat idipsum ex sancto Paulo, dum subdit: «Ut etiam divinus Paulus cognovisse Deum dicitur, cognoscens ipsum super omnem existentem intellectum et cognitionem. Propter quod et investigabiles esse vias ejus dicit, et inscrutabilia judicia ejus, et inenarrabilia dona ejus; et pacem ejus excessentem omnem mentem, sicut qui invenit existentem super omnia; et hunc super intellectum cognovit, quoniam ultra omnia est, omnium causa existens.»

Idem De Divinis Nominibus, cap. 1, de Deo loquens: «Ipsa, ait, superessentialis immensitas omnes essentias superat. Ipsa quoque unitas intellectu superior omnes supereminet intellectus; ipsum denique unum cogitatione præstantius, nullis cogitationibus potest excogitari; atque bo-

